

Etnografik Çalışmanın Saha Çalışması Notları: “Katılımcı Yurttaş Kimliğinin Kurulması Ekseninde Yemek Yeme ve Bedenin Yeniden Üretim Pratikleri: İstanbul’da Etnografik Bir Alan Çalışması”¹

Hürriyet Konyar²

Araştırmanın konusu, İstanbul’da yaşayan orta sınıf bireyin yemek yeme ve bedensel üretim pratikleri ile gerçekleşen toplumsal ve kültürel kimliğini anlamaya yöneliktir. Çalışmada bu kültürel kimliğin anlaşılmasında katılımcı yurttaşlık kavramı ile birlikte düşünmek gerekliliğinden hareket edilmiştir.

Öncelikle yemek yeme ve bedenin yeniden üretim pratikleri konusunu ele almanın gerekçesi, değişen yemek kültürüdür. Ancak bu değişimin çok yönlü olduğunu da belirtmeliyiz. Çünkü gıda sektörünün bir yandan ulaşım imkânlarının artması diğer yandan iletişim olanaklarının çoğalması ile birlikte giderek küresel bir endüstri halini alması söz konusudur. Küresel tarım şirketleri tarafından teknolojik koşullarda üretilen gıdalar ortaya çıkmaktadır. Bu gıdaların, her mevsim üretilen, verimlileştirilmiş, genleri ile oynanmış, melez özellikler taşıdıklarını öte yandan da üretildikleri yerlerden kısa bir süre içinde istenilen yere ulaştırıldıklarını görebiliriz. Yeni teknolojiler sayesinde hazır gıda üretiminin yaygınlaşması ile de yemek endüstrisi giderek yaşam tarzımızın önemli bir parçası haline dönüşmüştür. Gelişen bu sektör karşısında eleştirel yaklaşımlar da ortaya çıkmaktadır. Bu eleştiriler özellikle endüstrileşmiş gıda ürünlerinin insan sağlığını ve doğayı olumsuz etkilediği yönündedir. Endüstrileşen tarım karşısında alternatif olarak organik gıda üretiminin yaygınlaşması, ev yapımı gıdaların ortaya çıkması değişen yemek kültürü eğilimi içinde yer alır.

Öte yandan bu küresel tarımın yanı sıra yemek yemek ve bedensel pratiklerin küreselleşen ve giderek kozmopolitleşen kültürel dünyada farklılaştığını, farklı kültürlerin deneyimlerinin ortaya çıktığını söylemek gerekir. Yeni yemek kültürü anlayışı hızlı ve pratik (fast food) anlayış içinde yapılmaktan giderek uzaklaşmaktadır. Otantik ve yerel olan yemek kültürlerinin ortaya çıktığı kadar farklı dünya mutfaklarının kültürünün de moda olması söz konusudur. Özellikle Uzakdoğu, Hint mutfağına yönelik ilgiler söz konusudur. Bu anlayış içinde yemek ve beslenme anlayışı, karın doyurmaktan öte daha çok yeni yemek deneyimlerinin paylaşıldığı yemeğin sanatsal ve estetik bir mesele olarak ele alınması şeklindedir. Bu konuda İngiltere’de orta sınıfların yemek kültürü üzerine çalışmaları ile bilinen Warde and Martens (2000), Warde et All. (2007a), Warde (1996), (Ashley, et All. 2004.) yaptıkları çalışmalar, İstanbul’daki saha araştırmasının kuramsal boyutu için de esin kaynağı olmuştur. Warde’in tespit ettiği eğilimlerden hepçil olmak ya da bir diğer deyişle farklı kültürün mutfaklarına açık olmak eğiliminin orta sınıf bireyinin kültürel kimliği için önem taşıdığını belirtmek gerekir.

1 Bu çalışma Tübitak’ın 3001 SOBAG araştırma grubu içinde yer alan 114K079 No’lu “Katılımcı Yurttaş Kimliğinin Kurulması Ekseninde Yemek Yeme Ve Bedenin Yeniden Üretim Pratikleri: İstanbul’da Etnografik Bir Alan Çalışması” başlıklı projenin saha çalışmasından çıkan deneyimlerin paylaşılmasını amaçlamaktadır.

2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Katılımcılık konusu, yeni yemek ve bedensel kültür eğilimlerinin ortaya çıkmasında özellikle önem taşıyan bir kavram olmaktadır. Önemli olmasının temel nedeni, sosyal medyanın toplumsal ve kültürel alanı örgütleyici, organize edici bir güce erişmiş olması ile ilişkilidir. Yeni medya olgusunun gündelik alana müdahalesine yol açan en önemli durum, yeni iletişim olanakları sayesinde sivil toplumun giderek daha fazla sesini duyurmasının mümkün hale gelmesi kamusal hayatın içinde yer alabilmesidir. Miskinov (2010) yeni iletişim olanakları sayesinde izleyicinin pasif bir izleyici olmaktan çıkarak iletişim süreçlerine aşağıdan müdahale eden, kendini ifade etme olanağına sahip aktif ve katılımcı hale geldiğini belirtir.

Bu çalışmanın temel kavramı olarak ortaya çıkan “katılımcı yurttaşlık” anlayışı, bireyin gündelik kültürel tüketimleri aracılığıyla toplumsal hayata yeniden şekil vermesini, toplumsal hayatı değiştirip dönüştürmesini ifade etmektedir. Bu anlayışın temel felsefesinin Neoliberal politikalarla ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Tüketimi yaşam tarzı haline getiren bu ekonomik politikalar, bireyin “seçim özgürlüğü” hakkına sahip olduğunu belirterek bireysel seçimlerin aynı zamanda politik olduklarını ve piyasaları etkileme gücüne sahip olduklarını da belirtirler. Bireyin satın alma gücü nedeniyle bir seçim yapma hakkına da sahip olduğu yeni liberal politikaların bireyi yücelten söylemi içinde yer alır (Dickinson ve Hollander, 1991). Bireyin elinde tuttuğu bu piyasaları seçme özgürlüğü nedeniyle istemediği ürünleri satın almayıp boykot ederek piyasaları etkileyeceği ve böylece politik alanda da değişim oluşturacağı kabul edilir. Bu anlayış içinde boykot edilmiş ürünlerle ortaya çıkan bireysel katılımcı hareketler üzerinde de çalışılmıştır (Micheletti, 2003). Ancak diğer yandan katılımcı yurttaş kavramının ortaya çıkmasında yeni liberal politikaların uygulamalarının, doğa ve insan sağlığı üzerinde meydana getirmiş olduğu sonuçların eleştirilmesine dayanan anlayışın da etkili olduğunu belirtmek gerekir (Gabriel and Lang, 2006, Soper, 2006). Bu eleştirel bakış ile yeni liberal politikaların ana akım tüketim anlayışına karşı alternatif olarak etik tüketim anlayışı geliştirilir (Johnstone, 2008). Bireyin çevreye ve insan sağlığını dikkate alan etik kurallar çerçevesinde tüketim yaparak piyasalara bir yurttaş bilinci ve göreviyle müdahale ederek kamusal alanda yer aldığını gösterir. Çevreye karşı başlayan bu yeni duyarlılığın ekolojik yurttaşlık anlayışını geliştirdiği de belirtilmiştir (Dobson,2003.; Seyfang,2006). Bu anlayış içinde demokratik toplum kurma anlayışının da ortaya çıktığı belirtilir. Sassatelli (2006), demokrasiyi teşvik edici bir güç olarak, aşağıdan gelen bireysel katılımların kültürel bir devrim niteliği taşıdığını söyler. Böyle bir etik tüketim anlayışını geliştirebilmenin önemli bir yanı ise, sosyal medyanın kullanılmasıdır. Ağ toplumu sayesinde bireysel katılımın etki gücü artmaktadır. Ancak bu katılımın boyutlarının çok da fazla abartılmaması gerektiği vurgulanmıştır (Bu konuda Bkz. Shiva., 2005).

Katılımcılık kavramının sosyal medya aracılığı ile yaşam tarzımızı değiştiren dönüştüren bir pratik olarak ortaya çıkmasının yurttaşlık kavramı ile ilgili olduğu kadar, toplumsal kimliklerimizi belirleyici olması açısından önem taşımaktadır. Katılımcı olmak, farklı yaşam tarzlarını deneyimlemek açısından giderek önemli hale gelir. Bu anlamda yeni yemek ve bedensel kültür eğilimlerini deneyimlemek farklı bir kültürel alana katılımı ve yaşam tarzının dönüşümüne işaret eder. Katılım sayesinde oluşturulan kültürel sermaye birikimleri ile toplumsal ayrıcalıklar sağlanabildiği gibi, kendi konumunu yeniden üretme stratejileri de ortaya çıkmaktadır (Johnstone and Bauman,2010, Lamont,1992, Bourdieu, 1996). Bu açıdan sosyal medya, katılımı kolaylaştırıcı bir işlev sağlaması açısından da önem taşır.

Araştırmada öne çıkan bu kavramsal yaklaşımların İstanbul'daki orta sınıf bireyinin kültürel kimliğini nasıl oluşturuyor sorusunun araştırılmasında, Bourdieu'nün (1984.,1996.,2015) kuramsal yaklaşımından hareket etmenin önemi ortaya çıkmıştır. Bu kuramsal çerçeve içinde özellikle eğitilmiş ve gelir seviyesi yüksek olan orta sınıfa mensup bireylerin katılımcı yurttaşlık perspektifi içinde güncel yemek yeme ve bedensel yeniden üretim pratiklerinin neler olduğu, kendilerine nasıl bir kültürel sermaye edindikleri ve bu sermayeyi toplumsal ayrımlar olarak kullandıkları tespit edilerek yaptıkları tercihlere bağlı olarak kültürel eğilimleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'deki orta sınıf bireyinin kültürel eğilimlerini anlamının önemli olan tarafı, öteden beri bilinen biri seküler /modern diğeri ise, muhafazakar/ geleneksel olarak karşımıza çıkan iki farklı orta sınıf kültürünün olmasıdır (Göle,1997, Öncü,1997., Ayata,2002., Bali, 2002). Bu iki farklı kesimin yaşam tarzları dikkate alınarak kültürel eğilimlerini anlamak hedeflenmiştir. (Türkiye'deki kültürel ayrımlar konusunda yapılmış önemli bazı çalışmalar için bkz. Arun, 2010, Rankin et Al. 2013, Üstüner and Hold,2010, Karademir Hazır, 2013). Çalışmanın özellikle İstanbul'da yapılmasının da önemli nedenleri arasında, Türkiye'nin eğitilmiş ve gelir seviyesi bakımından yüksek olan meslek sahibi orta sınıfa mensup bireylerin çoğunun burada yaşamasıdır. Öte yandan İstanbul, sosyal medya kullanımları nedeniyle bir ağ toplumu olma özelliklerinin ortaya çıktığı bir kenttir. İstanbul için önem taşıyan bir diğer durum ise, Türkiye'de de uygulanan küresel tarım politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan eleştirel söylemlerin ve bu eleştirilerle birlikte bireysel insiyatiflerin ve sivil toplum örgütlerinin bu kentte aktif olarak kendilerini ortaya koymaktadır. (Türkiye'de uygulanan küresel tarım politikaları ve bu politikalara yönelik eleştiriler için bkz. Keyder ve Yenal,2013., Aysu,2006., 2015.) İstanbul küresel bir kent olma özelliğini taşımaktadır. Farklı kültürlerin kesiştiği bir kenttir. Farklı dünya mutfakları, alternatif mutfaklar ya da yeni seçkin mutfaklar ile birlikte ortaya çıkan kültür endüstrileri, festivaller v.s. ile küresel kültürel eğilimlere açık bir kent olma özelliğindedir. Bu kültürel iklim içinde, orta sınıf bireyinin kültürel kimliğini etkileyen katılımcı yurttaş kavramı ekseninde yeni yemek yeme ve bedensel pratikler geliştirmeleri mümkün olmaktadır.

Araştırmamızın disiplinlerarası bir çalışma olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu çalışma bir yanı ile iletişim çalışmaları alanı içinde ortaya çıkan kültürel çalışmalar yaklaşımı içinde konuyu ele almaktadır. Kültürel çalışmalar, iktidar ve güç alanı karşısında ortaya çıkan muhalefetin davranışını anlamaya odaklanır. Dahlgren (2006:282) kültürel çalışmaların popüler kültürün analizi üzerindeki uzmanlığından başka, güç ilişkileri üzerinde eleştirel bir bakış geliştirdiğini ve demokrasinin desteklenmesinde sesini yükselttiğini belirtir. Ayrıca kültürel çalışmaların yurttaşlık ve yurttaş temsilciliği anlayışımıza analitik perspektifler uygulayarak dikkat çekici katkılar yapmasının mümkün olduğunu, somut kavramsal konularla ve ampirik yurttaşlık görünümüyle boğuşmaktan korkmayan güçlü ve sağlam girişimlerin, yurttaşlık çalışmalarını geleneksel çerçevelerinin ötesine taşımaya ve demokrasinin mikro dinamikleri üzerine yeni ışık tutmaya yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Bu çerçevede çalışmamızın katılımcı yurttaşlık perspektifinin demokrasi ilişkileri içinde ele alınması, yemek yeme ve bedensel üretim anlayışının bir yurttaşlık çerçevesinden değerlendirilmesinin muhalif yaklaşımın bir başka biçimi olarak bakılmasını da yol açmaktadır. Ancak araştırmamızın varmak istediği genel sonuç, başta da belirlediğimiz gibi orta sınıf bireyinin kültürel kimliğinin araştırılmasına odaklanmıştır. Katılımcılık çerçevesi yurttaşlık kavramı ile sınırlı olmayıp yaşam tarzını değiştirme, dönüştürme anlamında farklı deneyimlere

katılmayı, öğrenmeyi de içeren daha geniş bir yaklaşım içinde ele alınmaktadır. Orta sınıf bireyinin kültürel kimliğinin ortaya konulması meselesinin Bourdieu'nün kuramsal yaklaşımı içinde değerlendirilmesiyle bu soru için sosyolojik bir bakışın benimsendiğini söyleyebiliriz. Öte yandan çalışmanın yöntemsel bakışının kurulması ise, Antropolojinin Etnografik çalışma yönteminin benimsenmesiyle ortaya çıkmıştır.

Saha Çalışması Notları

Etnografik çalışmaların önemli bir boyutunu oluşturan saha çalışması, araştırmacının çalışmayı düzgün bir şekilde yürütebilmesi için sadece kuramsal bilgilere sahip olmasının yanı sıra pratik bilgileri de gerekli kılar. Araştırmacı saha çalışmasında, verileri sağlam bir şekilde elde etmeye çalışırken hesap etmediği pek çok öznel durumlarla karşı karşıya kalabilir. Bunlar bazen içinde bulunduğu toplumun toplumsal ve kültürel farklılıklarından veya siyasi ilişkilerin meydana getirdiği durumlar olduğu gibi bazen de kişisel hesaplardan da kaynaklanabilir. Özellikle Türkiye'de bu gibi öznelliklerin yoğun bir şekilde yaşanması söz konusu oluyor. Kültürel farklılıklar, siyasi çekişmelerin giderek belirleyici olduğu bir dönemden geçerken saha çalışmalarında düzgün ve sağlam veri elde etmek güçleşmektedir. Bütün bu durumları olabildiğince önceden hesaplamak ve göz önünde tutmak mümkünse de bazen bu gibi öznel durumlar araştırmacının seyrini, verilerin elde edilmesini tehlikeye düşürebilir. Saha çalışmalarında deneyim kazanmak pek çok çalışmanın ardından gelir. Daha sonraki çalışmalarda giderek azalır. Ancak deneyimlerin paylaşılması da bu tehlikelerin azalmasını sağlar.

Bu amaçla olabildiğince bu yazıda çalışması tamamlanmış olan TÜBİTAK projesinin yaptığımız saha araştırmasının teorik kısımlarından çok, pratikte neler yaşandı, İstanbul kenti özelinde ortaya çıkan sorunları, görüşmecilerle yaşananları, çalışmada yardımcı olanları kısaca bütünüyle bu çalışmanın kotarılmasında görünmeyen elleri, sorunların giderilmesinde yardımlaşmayı, yaşanan etik ilkeleri, diğer araştırmacılara aktarmanın önemli olduğunu düşünüyoruz.

Öncelikle bu çalışmada bizi motive edici, neden bu çalışmaya giriştiğimizi belirlemek gerekiyor zira saha çalışmasında ortaya çıkabilecek zorlukları aşmada ya da bazı kolaylıklara erişmeden bu motivasyonun ne kadar önemli olduğu da ortaya çıkacaktır. Bu çalışmaya başlarken, dikkatimizi çeken hemen herkesin yiyecek, beslenme tarzlarına dikkat etmeye başlaması, seçici davranması ve bir araya gelindiğinde ortak bir mevzu, konuşma konusu olarak ele alınmasıydı, ancak en önemlisi hastalık özellikle kanser vakalarının yaygınlaşması ve insanların giderek çaresizlik içinde yakınlarını kaybetmenin ya da kendilerinde ortaya çıkan sağlık meselelerine karşı yeni bir strateji uygulama arayışlarıydı. Yine dikkat çeken bir başka durum ise, seçkin tavrı içinde farklı beslenmenin giderek daha fazla moda haline alması ve izlenen stratejilerin konumsal hale dönüşmesinin farkına varılması oldu. Bütün bunlar bu meseleyle odaklanmanın vakti geldiğini göstermekle birlikte, bu konudaki araştırmaların çok da fazla olmadığını, piyasaya yönelik çalışmaların olmasına karşılık, kültürel çalışmalar alanında Türkiye'de yapılmış ciddi çalışmaların olmaması da bu konu üzerine eğilmeyi gerekli kıldı.

Bu çalışmanın bir TÜBİTAK projesi olarak ortaya çıkış süreci sadece yukarıda saydığım gelişmeleri takip etmenin ötesinde Türkiye'ye gelen ve yurtdışına ihraç edilen tarım ürünlerini denetleyen uluslararası kuruluşların denetim şekillerini çok yakından

izleme şansına sahip olmakla başladı diyebilirim. Türkiye’de yetişen ve ihraç edilen tarım ürünlerinin yetiştirilmesinden satışına dek izlenen denetimin boyutları, tarımsal ürünlerin üreticilerinin artık bildiğimiz üreticiler olmaktan çıkarak bir fabrika patronu haline dönüşmesi, tarımın sanayileşmesi, küçük üreticilerin kaybolması, gıda üretiminde kullanılan ilaçların ve kalıntılarının teknolojik denetimin yanı sıra kültürel ilişkileri de kapsayıcı olarak denetimlerin yapılması ve bütün bu süreç, okuduğumuz, bildiğimiz literatürden çok daha yakın ve birebir bir şekilde şahit olduğumuz olay haline geldi. Elimizle dokunduğumuz bu gerçekliğin diğer tarafı ise biz tüketici orta sınıf bireylerinin yaşantısında değişimleri meydana getirmiş olmasıdır. Önceden çok daha rahat olan ve istediğimiz her an emrimize amade olan ve hemen gidip market raflarından alabileceğimiz gıda ürünleri artık içimizde bir şüpheyle yaklaştığımız ve acaba nasıl yapılmıştır diye sorguladığımızda, artık kolayca elde edebileceğimiz bir mal olmaktan çıkmıştır. Kentin sadece bir bölgesinde kurulan organik pazarlarda, sabahın erken saatlerinde gidildiğinde herkesten önce alınması gereken, köylü teyzelere, amcalara kendinizi tanıtıp sıkı sıkı tembihlendikten sonra size ürününü vereceğinizden emin olduğunuz, kentin dışındaki küçük köy ve kasabalardan kargolarla getirttiğiniz gıda ürünleri haline dönüşmüştür. Artık evde kendi yoğurdunuzu ekmeğinizi kendiniz yapmaya başladığınız ve bu işten de boş zamanınız olduğu sürece zevk aldığınız bir hobi niteliğine bürünmüştür. Bu işi daha da ciddi bir biçimde ele alan sivil toplum örgütleri sayesinde giderek daha bilinçli bir tüketici olma yolunda ilerlerken gelecek planları arasında emekli olup bir tarlada ürün yetiştirmek de vardır. Bu süreçte emekli olduktan sonra bir kıyı kasabasına yerleşip yerel bir üniversitenin tarımla ilgili bir bölümünde yüksek lisansa başlayan tıp doktorları da gözlenmiştir.

Kentteki kısırdöngülerden kurtulmak, yeni bir tüketim alanını deneyimlemek hayatımızda nasıl bir dönüşüm oluşturdu sorusu tarım alanındaki gözlemlerimizden sonra amaçladığımız araştırmanın sorusunu oluşturdu. Bundan sonrası zaten araştırma için gerekli çalışmaların yapılması ile devam etti.

Konunun önemi kentlerde çok daha önemli hale gelmektedir. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde tüketici orta sınıfın yoğun yaşadığı kentler yeni tüketim ürünlerini yoğun bir şekilde talep ederken aynı zamanda bu talebe karşılık piyasanın da marketler, küçük üreticiler, pazar alanlarını yeniden organize ettiği ve “denetimli” oldukları sıklıkla vurgulanarak gıda ürünlerini satışa sunmaktadır. Organik ya da gerçekten denetimli gıda ürününü elde etmek için birbirleriyle bazen rekabet, bazen de işbirliği içinde olan bu orta sınıf bireylerinin edindiği yeni alışkanlıklar, habituslar ortaya çıkarak mensubu oldukları sınıfın yeniden üretilmesini bir de bu şekilde yerine getirmektedirler. Bu nedenle kentlerdeki orta sınıf deneyimleri özellikle yeni alışkanlıkların izlenmesi için önemli olmaktadır. Öte yandan kentler sivil toplum örgütlerinin faaliyet alanı olarak işlev görür ve kentli tüketici bireylerle birebir ilişki halindedir.

Konunun araştırılması için özellikle İstanbul kentinin seçilmesi, kentin kültürel akışlarının güçlü olması ve bu akışları takip eden gelir seviyesi yüksek ve eğitilmiş orta sınıf olarak tanımlanan bireylerin yaşıyor olmasının yanı sıra, İstanbul kenti, siyaset ve ekonominin en fazla görünür kılındığı bir kenttir. İktidar alanı olarak siyasi mücadelelerin yaşandığı ekonomik krizlerin kendini yoğun şekilde hissettirdiği yerdir. Bu nedenle de sivil toplum örgütlerinin, direnç gösterme biçimlerinin de en fazla ortaya çıktığı yerdir. Diğer kentlere göre dinamik sosyal ilişkileri sayesinde yeni deneyimlere, denemelere,

arayışlara açık yapısı ile İstanbul kenti bir açık sosyal laboratuvar konumundadır. İstanbul kentinin diğer bir özelliği ise, iktidar alanının en fazla görünür olduğu bir yer olması nedeniyle seküler ve İslami yaşam tarzlarının çok daha net olarak ayrıştığı bir kenttir. Bu anlamda da araştırmamızın farklı yaşam tarzlarını sorgulaması açısından önem taşımaktadır. Öte yandan İstanbul kenti, içinde doğup büyüdüğüm şehir olarak çok daha kolay hareket edip araştırmayı sürdürebileceğim bir alan olması ile de bir avantaj olmuştur.

Bu yazıda araştırmamızın teknik kısımlarına girmeden özellikle yaptığımız saha çalışması kısmında görüşmelerin yapılması esnasında yaşadığımız deneyimleri, çalışma ilkelerimizi, etiğimizi, çalışma sistemimizi diğer araştırmacıların çalışmalarını kolaylaştırmak, yaşanan zorlukların aşılmasında yardımcı olmak amacıyla aktarılmasını gerekli bulduk.

Görüşmecilerin Özellikleri Üzerine Bazı Teknik Bilgiler

Saha çalışması görüşmeleri, Yüksek lisans bursiyeri olarak çalışan bir öğrenci ile birlikte 6 aylık bir sürede tamamlanmıştır.

Araştırma İstanbul'da belirlenen özelliklerde 100 kişi ile yapılması planlanmıştır. Bu sayı örneklem yeterli olmadığı durumlarda daha fazla, örneklerin birbirini tekrar ettiği durumlarda ise daha az sayıda olması planlanmıştır. Yapılan görüşmeler, eğitimi ve gelir seviyesi 5000 ve üzeri olan ve bir meslek sahibi olan 94 kişi ile çalışma takvimine uygun olarak belirlenen altı aylık süre içinde yüz yüze ve derinlemesine yapılmıştır. Bu sayıda kalınmasının nedeni, görüşmecilerin deneyimlerinin aynılışması durumudur. Yapılan görüşmeler görüşmecinin izni ile kayıt altına alınmıştır.

Görüşme yapılan kişilerde yaşam tarzı farklılaşmasına dayanarak iki ana grup oluşturulmuştur. Biri seküler diğeri İslami yaşam tarzlarını esas alan gruptur. Bu iki ana gruptan, İslami grup sayısı 37 kişidir. Seküler grup sayısı ise 55 kişidir. Bunlardan 25 kişi genç grup, 30 kişi ise orta yaş grubuna aittir. Diğer grup İslami yaşam tarzına ait olanların sayısı 26 kişi genç grup, 11 kişi ise orta yaş grubuna aittir. Bu gruplar içinde cinsiyete bağlı olarak, Seküler grubun kadın sayısı 39 kişidir. Erkek sayısı ise 16 kişidir. İslami gruptaki kadın sayısı 28 kişi, erkek sayısı ise 9 kişidir.

Bu sayılarda İslami grup sayısının diğerine göre az olmasının nedeni (37) bu grubun alışkanlıklarının benzerlik göstermesi ve tekrarın ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle daha fazla kişi ile görüşme yapılmamıştır. Bu gruptaki görüşülen kişilerde aynılışmanın ortaya çıkmasının nedeni, dini esaslara bağlı olarak beslenme alışkanlıklarını kurmalarıdır. Dini belirlemelerin çok fazla belirgin olması ve gelir, meslek ve kültürel düzeyi yüksek olmasına karşılık hemen hemen her kişide bu durumun benzer şekilde ortaya çıkmasıdır. Bu durumda görüşmelerin daha fazla sayıda yapılmamasına ve yeterli olduğu kanaatine varılmıştır. Diğer yandan Seküler grup sayısının (55) olarak belirlenmesi, tüketim şekillerinin çeşitlilik göstermesidir. Sayının artırılması bu nedenle bilinçli olarak yapılmıştır.

Bu grup içinde ortaya çıkan çeşitlilik artmakla birlikte giderek tekrara dönüşen bir durum söz konusudur. Bu tekrarlar satın alınan yerlerin benzerlikleri, (örneğin, ekolojik

pazarlar, gurme marketler vb.) satın alınan gıdaların benzerlikleri, (Organik gıdalar, ithal gıdalar vb.) bedene ait pratiklerde, beslenme tarzlarında, medyayı kullanma biçimlerinde ortaya çıkmaktadır. Ne var ki bu tekrarların yanı sıra gelir seviyeleri arttıkça özel tercihler her zaman mümkün olmaktadır. Bu durum ne kadar fazla kişi ile konuşulsa o kadar artacaktır. Her zaman artma ihtimali olan ve her an özel tercihlerin değiştiği ancak yine belli kategoriler içinde bulunduğu bir durum söz konusudur. Bu nedenle genel seviyede gösteren tekrarlar göz önünde bulundurularak yapılan görüşmeler yeterli bulunmuştur.

Görüşmecilerin Bulunması: Kartopu ya da Network Uygulaması

Görüşmecilere erişmek için belirlediğimiz kartopu ya da network uygulamasının bu çalışmada oldukça yararlı olduğu görülmüştür. Çalışmanın kartopu yöntemi kısmında istediğimiz diğer kişi ad ve adreslerini de yardımcı olmak amacıyla severek, isteyerek vermişlerdir. Daha da ötesi bu konuda özellikle ilgili kişileri, yani konunun takipçilerini, özellikle bu tür tüketim yapan, araştıran kişilerle görüşmemize olanak sağlamışlardır. Bu açıdan saha çalışmasındaki istenilen kişilere ulaşma ve görüşme esnasında problemlerin yaşanmadığını söyleyebilirim. Görüşme yaparken, öncelikle network ya da bir başka deyişle sosyal ağları kullanmayı tercih ederek başladık. Özellikle kendimize göre tespit ettiğimiz sosyal ağları geniş olan ve istediğimiz yemek yeme ve bedensel alışkanlıkları olan kilit kişilerle öncelikle görüşmeyi tercih ettik. Bunun ardındaki amacımız, hem bu kişilere derdimizi açıkça anlatmak hem de yeni kişilere ulaşmamızı kolaylaştırmalarıydı. Bunun için özellikle akademisyen arkadaşlarla görüşüp kendi çalışmamızı anlattık ve sonrası zaten geldi. Boğaziçi Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi'nden akademisyen arkadaşların yardımı ile kendi grup arkadaşlarına araştırmayı kısaca anlatan bir mail yardımı ile konu ile ilgili birçok kişiye ulaşmak mümkün oldu. Konuyu ilginç bulan ve görüşmemizi kabul eden kişilerle derinlemesine görüşmeler yaptık. İzlediğimiz bu strateji çoğu kişiye ulaşmada doğru bir uygulama oldu. Bu yöntemin dışında görüşmeci sayımızın tıkandığı yerlerde veya hep aynı türden kişilerle görüşmenin yapılması karşısında bu durumun dışına çıkılması gerekliliğinin doğduğu durumlarda yeniden bir başka kilit kişi bulmaya çalıştık ancak bunu bulmak zaman aldı. Bu kişileri bulmak için önerilen birçok kişi ile görüşme yaptık ama bazen bu görüşmelerin bir kısmı uygun görüşmeler olamadı. O zaman bunları görüşmeyi yaptıktan sonra iptal ettik. Bu zaman kayıpları içinde bazen haftada altı kişi ile görüşme yapmamıza karşılık sadece iki ya da bir görüşmeci uygun oluyordu. Bu görüşmelerde hedeflenen görüşmeci sayısının fazla olması değil, farklı toplumsal kesimlerden örneğin doktor, akademisyen, mühendis, medya mensubu, iş adamı, gibi toplumun farklı kesimlerinin, farklı yaşam biçimleri, deneyimlere sahip görüşmecilerin önemli olmasıydı.

Seküler kesimin kolaylaştırıcı kişileri sayesinde hızlı ilerleyen görüşmeler, İslami kesimden görüşmecilere ulaşma konusunda tıkanmanın yaşanması ile karşı karşıya kalınmıştır. İslami kesimden özellikle eğitilmiş kişilerle yakın temas kurulamaması burada kilit kişilere ulaşmada zorlukların yaşanmasına neden olmuştur. Bu konuda akademisyen arkadaşların yardımına başvurulmuş ayrıca yine İslami medya kurumlarında çalışanlar da bu konuda görüşme yapmayı kabul etmişlerdir. Bu konuda bildikleri, tanıdıkları kişilerin referansları onlar açısından yeterli olmuş, tanıdık, akraba, arkadaş çevresinin yardımları sayesinde görüşmeler yapılmıştır.

Diğer yandan toplumsal cinsiyetçi bakış açısı nedeniyle İslami kesim içinden bekar

erkek ve orta yaştaki erkeklerden çok azı ile görüşme yapılabilmektedir. Bunun da nedeni, yemek yeme alışkanlıklarının belirlenmesini kadının alanı içinde görmeleridir. Bekar erkeklerde çok fazla olmamakla birlikte orta yaş evli yada bekar erkekler görüşme yapma taleplerimizi geri çevirmişler ya da “sen bu soruları bizim hanıma sor” diyerek cevapsız bırakmışlardır. Yemek alanı İslami kesim için halen geleneksel olarak erkeğin dışarıda bırakıldığı bir alan olarak durmaktadır. Bu durum genç bekar ya da evli erkekler de çok da fazla gözükmezken orta yaş için geçerli durumdadır. Bu yaş erkekleri araştırmaya katılmada isteksiz olmuşlardır. Seküler kesim için ise bu durum artık kadının alanı olarak görülmemekte hatta erkekler daha fazla ilgili durumdadır. Bekar erkekler özellikle konuyla çok ilgili olmuşlardır. Orta yaş erkekleri de aynı biçimde ilgili ve katılımcıdır.

Görüşmecilerin tespit edilebilmesinde toplumsal cinsiyetçi yaklaşım kadar önemli rol oynayan bir diğer faktör de aile ilişkilerinin öne çıkan rolü oldu. Görüşme yaptığımız bekar kişiler aileleri ile birlikte olduğundan bazı alışkanlıklarını ailelerinin belirlemesi söz konuydu. Ya da evli çiftlerle görüşme yaparken eğer erkek ise, kendi alışkanlıklarının belirlenmesinde eşinin önemli rolü olduğunu belirleyerek onun alışkanlıklarını da anlattı. Görüşmeler özellikle bekar ve evli erkeklerin büyük bir kısmında ailelerinin de alışkanlıklarını birlikte alarak, değerlendirerek görüşme yapmayı tercih ettik. Evli çiftlerde bazen eğer durumları görüşme için uygun ise her ikisi ile birden görüşmeyi yaptık ancak en fazla evli olanı alarak tek bir kişi görüşmeci olarak kaydettik. Bazı durumda da evli çiftlerin her ikisi de ayrı alışkanlıklara sahipti. Birisi et yerken diğeri sebze yemeyi seviyor ve bireysel olarak kendi programlarını ve alışkanlıklarını kurabiliyorlardı o zaman bu kişileri ayrı birer görüşmeci olarak kayıt altına aldık. Bütün bu hesapta olmayan durumların ortaya çıkması ile görüşmeci sayısı da aslında belirlediğimiz sayının çok daha üzerindedir.

Mülakat Deneyimleri

Öncelikle saha çalışmasında görüştüğümüz kişiler kendi deneyimlerini kendi samimiyetleri içinde anlatmışlar ve bu anlattıklarından da hoşlanarak, severek, bilgi vermeyi de ihmal etmeyerek yardım ederek yapmışlardır.

Görüşmeler önce karşı taraftan randevu talep edilerek yapıldı. Görüşülecek kişinin uygun zamanı ve ne kadar zaman ayıracağı soruldu. Görüşmecinin isteğine göre rahatça konuşabileceği bir yer tespitinden sonra yapılacak çalışma için bir ön bilgi verildi ve bu çalışmanın Tübitak destekli bir proje çalışması olduğu, piyasa araştırmaları ile ilgili olmadığı belirtildi. Görüşmeciler bu tür bir çalışmaya kendi deneyimlerinin katkısının önemli olduğunu anlayınca gönüllü olarak katılım sağladılar. Hatta bu tür bir katılımın kendilerine bir ayrıcalık da sağlayacağı düşüncesini de edindiler. Bir ön konuşmadan sonra rahat bir ortamda, alışveriş merkezi vb. yerlerde oturan rahat ve nispeten sessiz cafe gibi yerlerde bazen de kendi evinde uygun bir ortamda görüşme gerçekleşti. Görüşme süreleri en az 40 dakika en fazla 90 dakika oldu. Görüşmelerde yaşanan en önemli zorluk, görüşmeci çalıştığı için zaman ayırma problemi ile karşı karşıya kalmak oldu. Görüşmeler genellikle ya hafta sonu ya da ögle tatilinde iken yapıldı. Bazen de iş sırasında oldu. Görüşmeciler evli ve çocuklu iseler bu daha da sorun olarak hafta sonu ve iş çıkışı yoğun bir tempo içinde olduklarından zaman ayırmaları güç oldu. Diğer taraftan İstanbul kentinin yoğun trafiği içinde günde iki veya üç randevuya birden gitmek zorluğu ortaya çıktı. Bu kısıtlı zaman içinde görüşmeler

en fazla bir saat veya daha az bir sürede yapıldı. Bu süre içinde görüşmecinin en fazla ilgilendiği alana odaklanıp bununla ilgili deşme soruları sorularak mülakat derinleştirildi. İlgili alanına çok fazla girmeyen başlıklar sorulmasına karşılık eğer bilgi alınamıyorsa deşme soruları da gereksiz görüldü. Örneğin görüşmecinin ilgi odağı gıda temin etmek için izlediği stratejilere yönelmiş ise ve bedeni konusunda herhangi bir özel diyet uygulaması içinde değilse bu kısım sorularda deşme soruları gereksiz görüldü. Zaten bu tür deşme sorularına geçildiğinde kişinin özel hayatına müdahale ediliyormuş hissine kapıldığından etik bir duruma da yol açabiliyordu.

Görüşme sürecinde izlenen diğer bir durum ise, görüşme yapılmadan önce görüşmeciler hakkında bir ön bilgiye sahip olmaktır. Nerede çalıştıkları mali durumları, eğitim gibi demografik bilgileri edindikten sonra görüşme esnasında sadece kayda geçmesi için bilgiler sorulmuş olup özellikle mali durumları konusunda doğrudan soru sorulmamıştır. Bunun nedeni, görüşmeci ile derinlemesine bir mülakata girilirken mali konuların sorgulanmasının ortaya çıkaracağı çekincelerdir. Bu durumun aşılması için ise, görüşmecilerin mali durumlarını yaptıkları harcamalardan tespit edilmesi olmuştur. Bu durumun dışında kalanlar eğitim ve meslek sahibi olsalar da tüketim seviyesi daha düşük olup özellikle gelir düzeyi 5000 ve altı olan düşük gelir harcaması içinde olanlarla da görüşme yapılmış olmalarına rağmen bu çalışmaya dahil edilmemişlerdir.

Görüşmeler esnasında bazı etik durumların ortaya çıkması kaçınılmaz oldu. Özellikle İslami kesimle yapılan görüşmelerde yemek yeme ve bedensel alışkanlıklarını izlemeye çalışırken bu alışkanlıklarını dini inanca bağlı olarak mı yoksa inançlarından bağımsız olarak mı kuruyorlar sorusu ortaya çıktı. Bu sorunun cevabı için dini alışkanlıkları öğrenmek gerekli oldu. Bu nedenle de soruların kapsamı genişledi. Bu türden soruları sorarken, çok rahat bir ortamda dini inancı ile araştırma soruları arasında etik bir tutum almayan görüşmecilerin olması önem taşıdı. Bu konuda yapılan birkaç görüşme sonrasında dini inancın yemek yeme ve bedensel alışkanlıkları nasıl etkilediği konusu daha da netleşti. Daha sonra yapılan görüşmelerde bazı durumlarda dini inancın etkili olduğunu bazı durumlarda ise dini inanç yerine geleneksel düşüncelerin veya sağlığın daha ön planda gittiğini gördüm. Örneğin helal et satın almada bazı görüşmeciler bunu özellikle İslami kurallara uygun kesim yapan kasaplardan satın alırken bazıları helal eti hijyen şartlarına uygun kasaplardan aldıklarını ve zaten helal olduğunu belirtiyorlardı. Araştırmacı olarak dini inancı sorular içinde ön plana getirmek objektif olmayı etkiler mi sorusunu kendime sorduğum zaman bunun doğru cevapları almak için bir deşme sorusu olarak algılanması gerektirdiğini düşünüyorum. Burada deşme soruları yaparken önceden bilgili olmak anlamına geldiğini düşünüyorum. Bu bir yargılama veya yöneltme olarak düşünülmemelidir.

Benzer bir durum seküler kesim için de geçerlidir. Deşme soruları sorulduğunda araştırmacı bu konuda bilgisini ortaya koyar, bu konuya hakimiyetini gösterir. Ve görüşmecinin güvenini kazanır. Araştırmacı seküler kesim içinde belli ön bilgilere sahip olması gerekir. Hangi konulara eğilimli oldukları, hangi kanalları izledikleri, sosyal medyada neler yaptıkları, hangi diyetleri uyguladıkları, nelerle beslendikleri gibi bu ön bilgilere sahip olmadan eğer soruları anket sorusu gibi sorarsa, cevaplar yeterli olmayabilir. Konu ile ilgili görüşmecinin o anda aklına gelmeyen bazı durumları, bilgileri ona hatırlatarak neler düşündüğünü etraflıca görüşlerini anlattırmasıdır. Örneğin organik pazardan alışveriş yaptığı halde market alışverişini ağırlıklı olarak anlatan görüşmeciye organik pazarların varlığından nerelerde kurulduğundan, neler satıldığı

bilgisini aktardıktan sonra oradan da alışveriş yaptığını ancak çok sık olmadığını ve İstanbul gibi büyük bir şehirde bunun zorluklarından bahsetmektedir. Organik pazarın bilgisi için ise hem internet hem de bizzat gidip oradaki satıcı ve alıcılarla konuşmak ve ortamı gözlemlenmek gereklidir. Konu ne kadar geniş bir çerçeveden ele alınırsa görüşmecinin araştırmacıya o kadar güveni oluşur ve araştırmacının ciddiyetini kabul eder bu ise görüşmeciyi daha dikkatli olmaya yönlendirir. Öte yandan da bu ciddi araştırma içinde kendisinin de önemli bir rolü olabileceği düşüncesini edinir.

Araştırmacı konu ile ilgili deşme sorularını sorarken etik bir ihlale yol açmaması için çok dikkatli olması gerekmektedir. Araştırmacı kendi soru çerçevesinin dışına taşarak özel şahsi durumlara gidebileceği gibi, en önemlisi, bazı yargı bildirimlerine gidebilir. Bu durum ise alınacak cevapların objektifliğini ortadan kaldırır. Araştırmacı konu ile ilgili bilgisini ortaya koyduktan sonra konudan bihaber olmadığı bilgisini görüşmeciye hissettirmesi ve güven kazanmasının ardından görüşmeciye sözü bırakıp konuyu açması ve kendi deneyimlerini aktarması hedeflenir. Araştırmacının deşme sorularında tarafsızlığını da sergilemesi gereklidir. Herhangi bir gruba, vs. mensup olmadığı kanaatini görüşmeciye iletmesi ve buna özellikle dikkat etmesi gerekir. Bu durumun İslami kesimden olan görüşmecilerle yapılan görüşmeler esnasında çok dikkatli bir üslup kullanılarak ve asla kendi kimliğini gizlemeden üniversite, statü vd. bilgilerimi vererek, herhangi bir şekilde kendilerini aldatmadığımı belirterek yapmaya çalıştım. Özetle mülakatların yapılması sürecinde karşılaşılan en önemli sorun sürecinin kısıtlı olmasıdır. Ayrıca araştırmacının konu ile ilgili bir önbilgiye sahip olmasının görüşmelerin sağlıklı ve eksiksiz yapılmasında ne kadar önem taşıdığına altını da çizmek gereklidir.

Katılımcı Gözlem

Görüşmelerin yapılması özellikle görüşmecinin tek başına olacağı ve kendi yaşam ve alışkanlıklarını rahatça anlatabileceği bir şekilde olmasına özen gösterildi. Görüşmelerin birkaç kişi ile birlikte yapıldığı durumlar da oldu ancak bu çalışmalar gayet verimsiz oldu ve bu görüşmeleri daha sonra tekrar yalnız başlarına yapmak zorunda kaldım. Özellikle kadınlar ile yapılan görüşmelerde odaklanılan durumlar her kadında farklı olurken bir araya gelindiğinde aktif olan kadının istediği yöne doğru odaklanıldığını fark ettim. Bu duruma müdahale edilmemesi gerekliliğini bildiğim için durumu gidişata bırakıp daha sonra görüşmeyi tekrarlamaya karar verdim. Bu durum bazen de aralarında statü farkları olan ya da aktif olan kadının söylediklerini diğer kadınların da onaylaması ya da kendi fikirlerini deneyimlerini söylemekten çekinmesi durumuna yol açmaktadır. Bu durumu daha çok pilot çalışma esnasında fark ettiğim için daha sonra bu gibi durumlardan kaçınmaya çalıştım. Ayrıca yine kadınlar arasındaki gözlemlerimde bir araya gelindiğinde, birbirlerini kışkırtıcı oldukları ve daha fazla ayırım yapmaya yönelik veriler sağladıklarıdır. Bazen de görüşme esnasında bazı gıda ürünlerini konumsal mal haline getirdiklerini ve kendilerinin dışında bu konumsal alana girecekleri engellemeye çalıştıklarını da gözlemledim. Örneğin belli gıda ürünlerinin temin edilmesinde nereden aldıklarını veya özellikle iyi bir restoran için nereye gideceklerini belirtmekten çekindiklerini ve bunu çok fazla açıklamamaya çalıştıklarını hatta görüşme esnasında kayda da geçirildiğini söyleyebilirim. Görüşmecilerle tek başlarına görüşmek daha doğru veri sağlamakla birlikte odak grup çalışmalarına yönelik çalışmalarda sınıfsal ayrımların gözlenmesi açısından, önem taşıyabileceği düşüncesindeyim.

Kültür Endüstrileri ve Sivil Toplum Örgütleri

Saha çalışması sadece tespit edilen görüşmecilerle yapılacak mülakatlardan oluşmamaktadır. Bu sahanın içinde kültürel alanı kuran piyasa aktörleri olduğu gibi kültür endüstrisi, sivil toplum örgütleri gibi aktörlerin de önemli rol oynadıkları görülür. Bu çalışma alanı ile de ilgili olarak özellikle Buğday Derneği, Tema, Slowfood gibi sivil toplum örgütleriyle, Tüketici kooperatifi, Bükoop (Boğaziçi tüketici kooperatifi) kurucusu ve yöneticisi ile öğrenci tabanlı sivil toplum hareketi kurucuları ile yapmış olduğum görüşme isteğim olumlu karşılıklı yaklaşık 1 saate yakın görüşmeler yapıldı. Bunların yanı sıra İstanbul'da yapılan ilgili sivil toplum söyleşi, panel gibi organizasyonlarına katılıp buradaki kişilerle de tanışıp katılımcı gözlem yapmak da mümkün oldu. İstanbul'daki organik pazarları da gezip, satıcılarla konuşmak ve satın alan müşterilerle sohbet etmek de araştırmanın keyif verici taraflarıydı. İstanbul'da bir yemek kültürü endüstrisi olarak politika izleyen Gastronomika, Komşuköy gibi iş piyasasına yönelik kurumlara da görüşmeler yaptım. İstanbul'un hem seküler hem İslami kesimin en fazla tercih ettiği restoran, yemek mekanlarının sahipleri ile görüşmeler yaptım örneğin Bingöl lokantaları sahibi Ramazan Bingöl, Özkilis lokantası, Karaköy'deki çeşitli gurme restoranlar ile birebir görüşmeler yapıldı. Yemek eğitimi veren kurumların başında gelen Bilgi Üniversitesi Gastronomi bölümünden Öğretim görevlisi Dilistan Shipman ile de randevu alarak görüşüldü.

Bu görüşmelerin yanı sıra İslami kesimin moda dergilerine yönelik röportaj taleplerim ve izledikleri moda politikalarına yönelik sorularım cevapsız kaldı. Defalarca randevu talep etmeme karşılık geri dönüş olmadı. Yine İslami kesimin tüketim kültürüne yönelik yazılarıyla bilinen gazete yazarlarından röportaj talebim, kendisinin “ düşüncelerimi istiyorsa yazılarımı okusun” diyerek geri çevrildi. Aynı şekilde MÜSİAD üyeleri ile yapmak istediğim görüşmeler kar yağması ve ertesi hafta yine kar yağması nedeniyle iptal edilip yine defalarca randevu talep edilmesine karşılık geri dönüş olmadı.

Diğer yandan Sadece İstanbul değil Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yayılan organik üretim yapan çiftlik sahipleri ve sivil toplum örgütleri ile marjinal olarak doğa içinde yaşayan kişilerle de görüşmeler yapıldı. Çanakkale Bayramiç'te yaşayan ve kentten giderek çiftçilik yapan ve organik ürünlerini pazarlayan çiftçiler ile Buğday derneğine bağlı Kaz dağları içinde çiftçilik yapan sivil insiyatifler ile de görüşmeler yapıldı. Bunların dışında, Antalya civarında Elmalı'da TaTuTa (Tarım, Turizm, Tatil) çiftlikleri teması içinde organik üretim yapan bir çiftçi ile de görüşme yapıldı. Bunun dışında İstanbul'da sayısız etkinliklere katılma ve katılımcı gözlem yapma imkanım oldu.

Araştırmayı Deneyimlemek ve Sonuç

Bilimsel bir araştırmada, araştırmacının öncelikle kendisinin yapacağı çalışmayı deneyimlemesi, uygulaması istenir. Çalışmaya uzaktan bakmak yerine içerden bakış geliştirmesi ve yapacağı görüşmeleri daha iyi anlaması beklenir. Bu çalışma sürecinde araştırmacı olarak oldukça deneyim kazanmış olduğumu söyleyebilirim. Çünkü zaten kendim de aynı tüketim biçimlerini uygulayan, görüşmecilerin söylemlerini paylaşan kısaca bu çalışmayı bizzat kendi hayatıma uygulayarak içselleştirmiştim. Bu nedenle araştırma saha çalışmasının uzun ve yorucu deşifre ve kodlama süreçlerinin dışında oldukça eğlenceli ve pek çok kişinin deneyimlerini öğrenme süreci, yaşantımda önemli bir deneyim oldu, diyebilirim.

Kaynakça

- Arun,Ö. (2010). Türkiye’de Televizyon Alanının Sosyal Yapısı ve Televizyon Alanında Kültürel Tüketim Pratikleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Konya.
- Ashley,B.,Holloş, J., Jones,S., and Taylor, B. 2004. Food and Cultural Studies, London:Routledge.
- Ayata, S. (2002). “ The New Middle Class and the Joys of Suburbia”, Kandiyoti, D. ve Saktanber,A. (ed.) Frangment of Culture : The Everyday of Modern Turkey, New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. ss.25-73.
- Aysu, A. 2006. Avrupa Birliđi ve Tarım, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aysu, A. 2015. Gıda Krizi, Tarım Ekoloji ve Egemenlik. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bali, R. (2002), Tarz-ı hayattan Life Style’a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. 1996. Distinction, USA: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. 2015. Ayrım, Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu,P. (1984), Distinction: A Social Critics of the Judgment of Taste. Cambridge,MA:Harvard University Press.
- Dahlgren, P. 2006. “Doing Citizenship”, European Journal of Cultural Studies, 9(3), 267-286.
- Dickinson, Roger; Hollander, Stanley C. (1991), Consumer Votes, Journal of Business Research, Vol 22(4), Jun 1991, 335-346.
- Dobson, A. (2003), Citizenship and the Environment, Oxford University Press, Oxford.
- Gabriel,Y. and Lang,T. (2006), “The Unmanageable Consumer”, Sage Publications, London, 2006. Second Edition.
- Göle,N. (1997). “The Quest fort he İslamic self within the context of Modernity”, S. Bozdađ & R. Kasaba (ed.) Rethinking Modernity and National İdentity in Turkey, Seaatle: University of Washington Press.
- Johnston, J. and Bauman, S. 2010. Foodies: Democracy and Distinction in The Gourmet Foodscape. New York, NY: Routledge.
- Johnstone,Josee. (2008), “The citizen-consumer hybrid: ideological tensions and the case of whole foods market”, Theory of Society. Pp;229-270.
- Karademir, Hazır, İ. 2013. Boundries of Middle-Class İdentities in Turkey. The Sociological Rewiev, 62(4), 675-697.

Lamont, M. 1992. *Money, Morals and Manners, The Culture of the French and the American Upper-Middle Class*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Micheletti, M. (2003), *Political Virtue and Shopping*, Palgrave Macmillan, Newyork

Miskinov, Y. 2010. "Discursive Qualities of Public Discussion on the Russian internet: Testing the Habermasian communicative action empiricity". Online Deliberation Fourth International Conference, Machintosh, C. F. (eds.) University of Leeds.

Öncü, A. (1997), "The Myth of the İdeal Home" *Travels Across Cultural Borders to Istanbul*, Öncü, A. Ve Weyland, P. (ed), *Space, Culture and Power: New Identities in Globalizing Cities*, Atlantic Highland, NJ: Zed Books, s.56-72.

Rankin, A., Ergin, M., and Gökşen, F. 2014, "A Cultural Map", *Cultural Sociology*, 8, 159. DOI: 10.1177/1749975513494878, 18 July 2013.

Sassatelli, R. (2006) *Virtue, Responsibility and Consumer Choice: Framing critical Consumerism*. In: Brewer J and Trentmann F (Eds) *Consuming Cultures, Global Perspectives: Historical Trajectories, Transnational Exchanges*, Oxford: Berg, 219-250.

Seyfang, G. (2006), "Ecological citizenship and sustainable consumption: Examining local organic food Networks", *Journal of rural studies* 22(2006) 383-395.

Shiva, V. (2005). *Earth Democracy: Justice, Sustainability, and Peace*, Cambridge, MA: South End Press.

Soper, K. (2006 Online), "Rethinking the 'Good Life': The Consumer as Citizen", *Sage Public*, vol:7(2):205-229.

Üstüner, T. ve Hold, D. 2010. "Toward a Theory of Status Consumption in Less Industrialized Countries", *Journal of Consumer Research*, 37(1), 37-56.

Warde, A. Cheng, S. Olsen, W. and Southerton, D. 2007a. "Changes In The Practise Of Eating: A Comparative Analysis Of Time-Use", *Acta Sociologica*, 50, 363.

Warde, A. 1996. *Consumption Food and Taste*. London: Sage Publications.

Warde, A. Martens, L. 2000. *Eating Out*. Cambridge: Cambridge University Press.